

Komunistická opozice 1929–1932

Bílé místo v dějinách KSČ

PETR ANEV

Komunistická opozice, která se zformovala po pátém sjezdu KSČ v roce 1929, je dnes prakticky neznámá, ačkoli představovala významný fenomén v dějinách československého komunistického hnutí. Angažovali se v ní mnozí politici, kteří KSČ vedli ve dvacátých letech, a nemalá část stranického členstva.¹

Události kolem pátého sjezdu byly komunistickou historiografií podrobně popsány; všímala si, jak se dostala k moci gottwaldovská garnitura, která poté nastolila komunistický režim v Československu. Dosavadní představitelé KSČ, kteří museli stranu opustit, byli vykreslováni jako zrádci, kteří hned přešli do tábora „buržoazie“. Komunistickým ideám ovšem zůstali věrni déle, než se dnes soudí. Organizovali komunistickou opozici, jejímž hlavním cílem bylo nahrazení nového vedení KSČ. Nevnímali ji jako politickou stranu, ale vzhledem k organizační struktuře opozice sahající od místní po celostátní úroveň ji za samostatnou stranu považovat můžeme.

Dokončování bolševizace KSČ

Komunistická strana Československa prošla v období první republiky mnoha různými krizemi. Největší z nich se odehrála v letech 1928–1929, kdy se do čela strany dostala frakce sdru-

žená kolem Klementa Gottwalda. KSČ tehdy opustila většina jejích členů. Nástupem gottwaldovské garnitury došlo k deklarovanému završení bolševizace strany. Do roku 1929 byly v jejím vedení strany zastoupeny různé názorové proudy, převahu v něm ovšem měli zástupci stranické levice. Patřila k ní skupina kolem generálního tajemníka KSČ Bohumila Jílka, který byl faktickým vůdcem strany. Umírněnější a realističtější pravicové křídlo KSČ bylo ve vedení zastoupeno mimo jiné Antonínem Zápotockým. Na čtvrtém sjezdu KSČ v březnu 1927 Jílek hájil bolševizaci strany, prosazoval její podřízení Moskvě² stejně jako později Gottwald. Jílkovo vedení se těšilo podpoře Komunistické internacionály a nezdálo se, že by se na tom mělo něco měnit.

Dne 6. července 1928 se v Praze konala komunistická demonstrace na protest proti zákazu spartakiády, která získala označení Rudý den. Organizátoři očekávali, že bude vskutku mohutná, nakonec se jí ale účastnilo

jen několik tisíc osob. Moskva zaujala po neúspěchu Rudého dne k Jílkovu vedení kritický postoj.³ Na šestém kongresu Komunistické internacionály v létě 1928 prosadila do čela KSČ novou radikálně levicovou skupinu, k níž náležel kromě Gottwalda Rudolf Slánský, Jaromír Dolanský, Václav Kopecký či Jan Šverma.⁴ Staré vedení bývá řazeno napravo od zmíněné frakce. Toto vymezení ovšem jednoznačně nepřevládá a neměli bychom se ho automaticky držet. Před jednáním československé komise exekutivy Komunistické internacionály Gottwaldovu skupinu podpořilo memorandum, které do Moskvy zaslal pražský aktiv KSČ. Příkládal se mu nemalý význam. Jílka a jeho stoupence považovalo memorandum za levicovou skupinu. V Moskvě byli poté řazeni na pravici,⁵ nicméně platí, že na orientaci Jílkovy frakce se neshodli ani nejvýznamnější přívrženci Gottwalda. Tehdejší dění v KSČ lze nejlépe charakterizovat jako střet dvou levicových frakcí, kdy pravice

- 1 Tento text přináší nové poznatky, které byly shromážděny při dlouholeté práci na publikaci ANEV, Petr – BÍLÝ, Matěj (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*, 2 svazky. ÚSTR – Academia, Praha 2018. Základní informace o řadě komunistických politiků zmiňovaných v tomto článku lze dohledat v uvedeném slovníku.
- 2 Jednání sjezdu i složení nově zvolených nejvyšších orgánů je popsáno v *Protokol 4. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 25.–28. března 1927*. Svoboda, Praha 1984.
- 3 Neúspěch Rudého dne a změnu postoje Kominterny popisuje RÁKOSNÍK, Jakub: Komunistická strana Československa v období první republiky. In: ANEV, Petr – BÍLÝ, Matěj (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*, A–K, s. 33.
- 4 MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, I. díl, období 1861–1938. Doplněk, Brno 2005, s. 730.

reprezentovaná Zápotockým zůstávala marginální.

Delegace KSČ, která vystupovala na jednání československé komise exekutivy Komunistické internacionály, byla složena z větší části z Jílkových přívrženců. Hlavním referentem stoupců vedení KSČ byl Viktor Stern. Gottwaldova frakce měla v delegaci zastoupení také a promlouval za ni především její vůdce. Představitel Kominterny Sergej Ivanovič Gusev nakonec konstatoval, že v právu je stranická opozice. Po vyjádření Guseva někteří členové vedení KSČ přešli ke Gottwaldově skupině. Jako první tak učinil Stern.⁶ Nové teze Kominterny byly členům strany sděleny *Otevřeným listem* z konce září 1928. V září a v listopadu 1928 bylo vedení KSČ doplněno členy opozice, která v něm postupně získala převahu.⁷ Na přelomu let 1928 a 1929 proběhly krajské konference KSČ, které Gottwaldova frakce opanovala také. Získala většinu delegátů na chystaném stranickém sjezdu,⁸ jenž měl potvrdit nové směřování KSČ.

Bohumil Jílek, generální tajemník KSČ v letech 1921–1922 a 1925–1929, se po vyloučení ze strany angažoval v komunistické opozici

Pátý sjezd KSČ se postupně konal na několika místech, mezi jiným v Národním domě na Vinohradech (dole vlevo) a v sále Domoviny v Holešovicích (dole vpravo)

Foto: APS, ČTK

jeho představitelů, dosud byla líčena nepřesně. Jílkovo počínání na sjezdu bylo v období komunistického režimu popisováno v nejčernějších barvách. Ve filmu *Dvacátý devátý* z roku 1974 (režie Antonín Kachlík) či v prvním díle seriálu *Gottwald* z roku 1986 (režie Evžen Sokolovský), které představovaly průběh pátého sjezdu, Jílek vystupuje jako hlavní záporná postava, přestože byl několik let generálním tajemníkem KSČ. Na sjezdu údajně odmítl vystoupit, čímž vzbudil oprávněnou nevoli delegátů a Gottwald ho musel vlastním tělem chránit před fyzickou újmou. Z protokolu pátého sjezdu ovšem vyplývá, že se události seběhly poněkud jinak.

Pátý sjezd strany

Na pátém sjezdu KSČ konaném ve dnech 18. až 23. února 1929 čelilo Jílkovo vedení strany zdrcující kritice. Věnujme pozornost vystupování

5 REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech. Vzpomínky*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1966, s. 407–408; ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*. Futura, Praha 2008, s. 82–84.

6 REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech*, s. 411–413.

7 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002, s. 78 a RÁKOSNÍK, Jakub: *Komunistická strana Československa v období první republiky*, s. 33–34.

8 REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech*, s. 423–430; ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*, s. 87.

Jílek měl na sjezdu referovat o situaci a dalších úkolech strany. Na začátku rokování uvedl, že informoval ústřední výbor, že vystoupit na sjezdu ten den nemůže, i když to pokládal za velkou čest. Vedení KSČ jeho postoj na první pohled přijalo, neinformovalo o něm ale ostatní a Jílek se divil, proč se tak nestalo. Na dotazy účastníků sjezdu, proč nemůže referovat, Jílek odpověděl, že hospodářské oddělení mu mělo pro referát dodat podklady, ale neučinilo tak. Materiály urgoval i písemně a až později mu něco málo dodali. Eugen Fried na Jílkova slova za předsednictvo reagoval následovně: [...] *vzdání se referátu soudruha Jílka je plným příznámým politického bankrotu oportunistického vedení strany (bouřlivý potlesk), které v době diskuse bylo členstvem strany smeteno. Zbankrotovavší Jílkova skupina se pokouší vymknout se povinnosti politicky se zodpovídat před fórem tohoto sjezdu...* Přítomní delegáti to prý musí odsoudit. Gottwald se ujal slova také a souhlasil s Friedem.⁹

Dosavadní generální tajemník však poté na sjezdu vystoupil. Byla mu na

Viktor Stern byl významným členem Jílkova vedení strany, v KSČ ale působil i po roce 1929

Foto: APS

projev dána jen půlhodina, i když potřeboval více času. Tvrdil, že promlouvá, protože na něj řada lidí apelovala, aby tak učinil. Vyjadřoval se k několika nejdůležitějším otázkám, aby bylo zřejmé, jaké názory zastává. Nejdříve hovořil o stávkovém hnutí v textilních

závodech na Liberecku,¹⁰ které organizovalo krátce před sjezdem nové vedení KSČ. Akce měla odhalit zradu socialistických i rudých odborů, vedla se v rámci vnitrostranického boje a skončila naprostým neúspěchem.¹¹ Jílek uváděl, že vedení boje textilních dělníků na Liberecku kritizoval, ale viděl v něm i pozitivní momenty. Dále v projevu zmiňoval své nedávné vyjádření o zesílení kapitalismu a bránil se jeho kritice. Měl prý významnější projevy, ty ale nikdo nerozebíral. Citoval Nikolaje I. Bucharina, který o kapitalismu také tvrdil, že je silnější, všiml si, že výroba se dostala nad předválečnou úroveň. Jílek se hájil, že spolu se zesílením kapitalismu hovořil i o protiofenzivě dělnictva.

V projevu dále reagoval na bývalého spolupracovníka z vedení Viktora Sterna, který mu doporučil, aby se kál. Jílek Sterna kritizoval – není prý takový umělec jako on, aby odmítl názory, které předtím hájil. Nakonec Jílek tvrdil, že se nevzdává odpovědnosti vůči straně. Sdělil zástupci Kominterny, že nesouhlasí s jejím stanoviskem, aby zůstal ve vedení KSČ. To by mělo být v zájmu akceschopnosti strany homogenní. Na konci projevu deklaroval věrnost komunistickým idejím a narážel přitom na své vyloučení z KSČ v roce 1922: [...] *buďte ujištěni, jak jsem dovedl jako disciplinovaný voják po svém vyloučení a znovupřijetí do strany stát na tom místě, které mi strana koman-*

V druhé řadě uprostřed stojí Klement Gottwald. Fotografie pochází z doby, kdy v komunistickém hnutí začínal. Pod ním sedí Július Verčík, zřejmě nejvýznamnější slovenský komunistický funkcionář před nástupem Gottwaldova vedení.

Foto: ANM

9 Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.-23. února 1929. Svoboda, Praha 1978, s. 29 a 34-35.

10 Tamtéž, s. 139.

11 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 94.

dovala, budu sloužit myšlenkě, které jsem sloužil celý svůj život. (Potlesk.).¹²

Po vystoupení Jílka se ke slovu znovu přihlásil Fried. Uvedl, že Jílek potvrdil jeho dřívější obvinění. Vystoupil jen na apely druhých – *kdyby nebyl vyprovokován k řeči, tak by ignoroval sjezd [...] tak by se vyfláknul na sjezd komunistické strany.* (Potlesk.). Fried Jílka označoval za oportunistu. Václav Kopecký na něj útočil také a vytýkal bývalému vůdci KSČ, že nereagoval na *Otevřený list*, který ho kritizoval.¹³ Je možné, že Jílek do vedení opravdu nechtěl, aby se do něj po čase mohl vrátit ve významné pozici. Pod tlakem Gottwaldovy skupiny byl ovšem Jílkův projev mnohem racionálnější než jeho dřívější radikální vystoupení. Po zmíněných událostech přijali zástupci Kominterny stanovisko, že Jílek do politbyra KSČ kandidován nebude.¹⁴

Václav Bolen, další čelný představitel starého vedení KSČ, vůči Gottwaldově frakci na sjezdu vystupoval ostřeji. Organizování stávků v severních Čechách nesmlouvavě kritizoval, masy se prý do ní zapojit nechtěly. Bolen se opakovaně odvolával na sovětské představitelky a při projevu byl přerušován nesouhlasnými výkřiky delegátů. Gottwaldově skupině nakonec otevřeně řekl: *Pracujete tak, že tím vedete stranu přímo do zkázy.*¹⁵ Po skončení projevu byl Bolen kritizován některými delegáty i Gottwaldem. Ten ho označil za likvidátora,¹⁶ což je výraz, kterým pak byli odpůrci nového vedení KSČ nálepkováni nejčastěji. Bolen se znovu ujal slova

Jan Harus patřil k nejsvráznějším postavám československého komunistického hnutí

Foto: APS

dělníků.¹⁹ V KSČ byly podle něj dvě frakce, které se vzájemně obviňovaly, že halí oportunistismus do leninismu. Sjezd se koncentruje na kritiku Jílka a přítom je tu i kapitalistická společnost, proti které se má bojovat. Řečník přiznával, že zastává vlastní pozici mezi Jílkem a novým vedením, je prý dělníkem ve vedení. Projev nemohl dokončit, protože mu vypršel časový limit.

Během Harusovy řeči došlo k poněkud bizarní situaci, když byl napomínán, aby nemluvil příliš hlasitě, protože je slyšet až na ulici. Na tuto skutečnost ve svých pamětech vzpomíná Marie Švermová.²⁰ V protokolu pátého sjezdu je zaznamenáno, že byl Harus opakovaně žádán, aby při projevu nekřičel. KSČ se honosila tím, že pořádá ilegální sjezd. Nechtěla upoutávat pozornost policejních orgánů, ovšem Harus si hlasitým projevem o pozornost přímo říkal. Josef Haken, který sjezdu předsedal, ho po vypršení časového limitu žádal, aby tolik nekřičel a aby už skončil. Gottwald a jiní ho však vyzvali, aby ve své řeči pokračoval. Harus se vrátil na pódium a uvedl, že Jílek, Gottwald a další jsou pomíjiví, dělnická masa však přetrvává. Vyrstl z ní a neztratí se v ní. Za tento závěr byl Harus odměněn potleskem. Někteří delegáti ho následně kritizovali za nesprávné stanovisko.²¹ Gottwald ovšem Haruse

a tvrdil, že Gottwald a jeho stoupenci na sjezdu oponenty zastrašují a nesnaží se je přesvědčit argumenty. Za to se dočkal potlesku menší části přítomných.¹⁷ Kromě Jílka a Bolena byli delegáty kritizováni i jiní dosavadní představitelé strany. Náležel k nim vlivný funkcionář na Slovensku Július Verčík nebo významný německý představitel KSČ Alois Neurath.¹⁸

Kromě řečníků hájících stanoviska starého a nového vedení se na pátém sjezdu vyskytl i jedinec, který zastával jakousi střední pozici. Jednalo se o Jana Haruse, temperamentního a svěhlavého komunistického funkcionáře, který dosud úzce spolupracoval s Jílkem. Harus přednesl projev, v němž hovořil o dezorientaci

12 Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929, s. 140–145.

13 Tamtéž, s. 148–153.

14 Tamtéž, s. 422.

15 Tamtéž, s. 190–193.

16 Tamtéž, s. 194, 209, 211–215 a jinde.

17 Tamtéž, s. 279–282.

18 Tamtéž, s. 202–203.

19 Projev Haruse se nachází v *Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*, s. 158–161. Jeho střední pozici mezi Jílkovou a Gottwaldovou frakcí dosvědčuje mimo jiné pozdější článek Průběh schůze společného klubu poslanců a senátorů strany. *Komunista*, 1. 5. 1929, roč. 1, č. 1, s. 2.

20 ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*, s. 89.

21 Viz například *Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*, s. 190 a 204.

V roce 1929 se proti novému vedení KSČ ohradilo v ostře formulovaném manifestu sedm významných komunistických literátů. Z KSČ byli vyloučeni, někteří z nich se ale později do strany vrátili. Signatáři manifestu Marie Majerová a Ivan Olbracht na fotografii ze zasedání české sekce Československého svazu spisovatelů v říjnu 1950. Majerová za řečnickým pultem, Olbracht v druhé řadě úplně vlevo.

Foto: ČTK

označil za příklad poctivého, ale zmateného jedinice, kterého má nové vedení získat na svou stranu. Musel být kooptován do ÚV KSČ²² a nadále ve straně působil.

Pátý sjezd zůstal celkově v režii nového vedení. Do politbyra KSČ byli zvoleni Gottwald a jeho stoupenci, pravici nadále reprezentoval Zápotocký.²³ Když se podíváme na věkové složení a sociální strukturu nového

vedení, nelišily se příliš od složení dosavadních nejvyšších orgánů strany, byť v něm zřejmě zasedli o něco mladší činitelé a nacházelo se v něm více dělníků. Vyplývá to z výzkumu německého historika Thomase Weisera, který se touto problematikou podrobněji zabýval. Upozornil například na to, že Jílek se stal generálním tajemníkem KSČ v mladším věku než Gottwald.²⁴ Představa, že vedení KSČ

prošlo v období pátého sjezdu zásadní generační obměnou, tedy není úplně správná. Po vítězství Gottwaldovy frakce se strana nepochybně dostala do většího područí Moskvy. Zatímco na jejím druhém sjezdu v roce 1924 Kominternu vnutila pravicové většině KSČ převážně levicové vedení, což vedlo k odchodu mnoha představitelů pravého křídla ze strany, v letech 1928–1929 nahradila Moskva nejzasloužilejší představitele levice skupinou neznámých funkcionářů, kteří na ní byli zcela závislí. Odstavení levicových vůdců, již byli oddanými služebníky Moskvy, představuje pozoruhodnou součást procesu bolševizace KSČ. Gottwald a jeho nejbližší spolupracovníci po roce 1929 také neměli jistotu, že v čele strany zůstanou. Chvilí se například zdálo, že se zformuje nová radikálně levicová skupina kolem Frieda, která je nahradí, to se ale nestalo.²⁵

Vystoupení proti novému vedení KSČ

Na pátém sjezdu Gottwaldovo vedení stranu ovládlo, následně se ale muselo vypořádat s různými obtížemi. V průběhu března 1929 nastal rozkol v komunistické odborové organizaci – Mezinárodním všeodborovém svazu. Opanovala ho skupina ústředního tajemníka Josefa Haise, která se nacházela v opozici vůči novému vedení KSČ. Dne 10. března 1929 sesadila kolektivní vedení odborů, které se utvořilo před necelým rokem, upozadilo Haise a odporovalo odborovým stanovám. Následující den Haisovi stoupenci obsadili budovu odborů v Ječné ulici v Praze. Periodika, která měli ve svých rukou, nadále

²² Tamtéž, s. 210–211 a 640.

²³ MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany, I. díl*, s. 731; ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. Národní archiv, Praha 2018, s. 48.

²⁴ Více viz WEISER, Thomas: *Arbeiterführer in der Tschechoslowakei. Eine Kollektubiographie sozialdemokratischer und kommunistischer Parteifunktionäre 1918–1938*. Oldenbourg Verlag, München 1998.

²⁵ MC DERMOTT, Kevin – AGNEW, Jeremy: *Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011, s. 237.

Delegáti KSČ vyslaní na čtvrtý kongres Kominterny v roce 1922. Velká část z nich stranu již ve dvacátých letech opustila, nejvýznamnější vůdce pravého křídla KSČ Bohumír Šmeral, sedící v druhé řadě čtvrtý zleva, v ní ovšem setrval. Foto: ANM

uznávala autoritu Kominterny. Brzy po zmíněném střetnutí se ustavily samostatné Rudé odbory, které byly spjaty s Gottwaldovou KSČ. V Mezinárodním všeodborovém svazu zůstala menší, ale nezanedbatelná část odborového členstva.²⁶

Proti novému vedení KSČ se brzy po střetu v odborech vyslovili významní komunističtí literáti. Josef Hora, Marie Majerová, Helena Malířová, Stanislav Kostka Neumann, Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert a Vladislav Vančura podepsali manifest, který byl 24. března vytištěn ve smíchovské tiskárně. Jako leták byl následně rozeslán stoupencům strany. *Lidové*

noviny z 25. března 1929 o vystoupení spisovatelů informovaly a přinesly znění manifestu. KSČ se podle něj nacházela v krizi, hrozila ji zničit jako bojovnou dělnickou stranu. Literáti si všimli, že členstvo je z dění roztrpčeno a podléhá lhostejnosti. Tvrdili, že nemohou mlčet k sebevražedné politice nového vedení, z dělníků dělá pokusné králíky papírového revolucionářství. Signatáři manifestu proletariát vyzývali, aby projevil svou vůli k nápravě KSČ. Vyslovovali se pro davovost strany a její mimořádný sjezd.²⁷ Vystoupení komunistických spisovatelů nezůstalo bez odezvy, Pavel Reiman ve vzpomínkách na-

příklad uvádí, že se Gottwaldových stoupenců bolestně dotklo.²⁸

K opozičnímu vystoupení se odhodlali i mnozí komunističtí zákonodárci. Dne 27. března 1929 se konala společná schůze poslaneckého a senátorského klubu KSČ. Dvanáct poslanců a čtrnáct senátorů, mezi nimiž se nacházeli Bolen, Jílek či Neurath, na ní předložilo společné prohlášení. Konstatovali, že události posledních dnů otřásají základy masového komunistického hnutí. Jako volení zástupci komunistického dělnictva jasně pojmenovávali, co cítí desetitisíce řadových příslušníků strany. Upozorňovali na nemožnost

26 RÁKOSNÍK, Jakub: Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“. In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2005*, s. 48–52.

27 J: Komunističtí spisovatelé proti Polbyru a pro mimořádný sjezd. *Lidové noviny*, 25. 3. 1929, roč. 37, č. 154, s. 1.

28 REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech*, s. 450.

ultralevého kurzu a báli se, že vedení KSČ masy zahání do indiferentismu. Vyslovovali nedůvěru Polbyru, jak s hanlivou příchutí označovali nové Gottwaldovo vedení KSČ, a vznesli čtyři požadavky. Za prvé chtěli objektivně informovat exekutivu Komunistické internacionály o vážnosti situace a nahradit jejího zástupce Gustava Henrykowského, který na ní nesl spoluvinu. Za druhé si přáli zahájení opravdu svobodné diskuse a mimořádný sjezd strany do tří měsíců. Za třetí žádali zastavení příprav k rozkolu komunistických odborů a za čtvrté chtěli zastavit vylučování z KSČ pro odlišné názory na politiku strany. Prohlášení vyzývalo všechny soudruhy, kteří budovali masovou KSČ, aby nepodléhali nečinnosti, zanechali pútek a koncentrovali se k záchraně komunistického hnutí.²⁹

Prohlášení podepsala menší část z 61 poslanců a senátorů zvolených do Národního shromáždění v posledních volbách,³⁰ i tak se ale jednalo o významnou skupinu. Kladenský list *Svoboda*, který se v březnu a dubnu po 14 dnů nacházel v rukou odpůrců Gottwaldova vedení, prohlášení otiskl ve vydání z 29. března 1929. O dva dny později ho publikovalo dokonce i *Rudé právo*,³¹ byť se k němu KSČ stavěla odmítavě. Proti vystoupení 26 poslanců a senátorů a pro linii pátého sjezdu se vyslovili starší vůdci KSČ Bohumír Šmeral a Karel Kreibich, v prohlášení spatřovali těžké poškození strany.³² V příštích týdnech někteří zákonodárci podpis na prohlášení tzv. šestadvacitky odvolali, Reiman ve vzpomínkách zmiňuje Vojtěcha Hampla, Tomáše Koutného, Aloise Včelíčku a Františka Chlouby.³³ Ve vydání periodika

Václav Bolen, jeden z představitelů KSČ ve dvacátých letech, se angažoval v komunistické opozici
Foto: APS

nacionály – pozn. autora) *na neutrální půdě a s EKI jako „rovnocenným“ partnerem vyjednávat*. Jílek uvedl, že Kominternu může své zástupce vyslat k jednání do Československa.

Dle významného představitele nového vedení KSČ Josefa Guttmanna, který se k opoziční skupině kriticky vyjadřoval v publikaci *Kdo jsou a co chtějí likvidátoři*, se jednání na neutrální půdě mělo odehrávat třeba v Německu. Guttman s despektem uvedl, že půda dělnického státu je očividně pro likvidátory nepřátelská, československou kapitalistickou půdu považují za „svou“ a půdu německého měšťáckého státu za „neutrální“. Kominternu k návrhům zaujala odmítavé stanovisko. Jílek poté dle Guttmanna uvedl, že Kominternu dělá kontrarevoluční politiku, a řekl doslova: *Takové metody nejsou možny. Takový režim nutno změnit. Ten režim je udržován KI* (Komunistickou internacionálou – pozn. autora). *V rámci KSČ. Povede Jílek boj za nový režim v KI*. Bolen shrnul stanovisko odpůrců nového vedení KSČ ke Komunistické internacionále výkřikem: *Nechoďte k nám s Kominternou! Ten humbuk už známe*.³⁵

Počátky opozičního tisku

O působení komunistické opozice vypovídá jen málo informačních zdrojů. V období komunistického režimu se o ní nepsalo, existence výrazné alternativy ke Gottwaldovu vedení v komunistickém hnutí byla raději

Komunista z 16. května 1929 se psalo už jen o 21 zákonodárcích, kteří na prohlášení trvají.³⁴ Ať už tito lidé podpis odvolali na základě kalkulu, že KSČ zůstává silnější než opozice, nebo z jiného důvodu, v komunistickém hnutí následně významnější roli očividně nehráli.

S formováním opoziční skupiny v KSČ se snažila vypořádat exekutiva Komunistické internacionály. Povolala zástupce opozice do Moskvy, aby ji seznámili se svými postoji a za přítomnosti členů ÚV KSČ byly překonány rozpory „na půdě proletářské kázně“. Představitelé opozice ovšem začali být vůči Moskvě ostražití a pozvání odmítli. *Rudé právo* z 23. dubna 1929 psalo, že v časopise *Svoboda* [...] *objevilo se svým cynismem neslýchané prohlášení, jako by tato skupina byla ochotna sejít se s autoritativní komisí EKI* (exekutivy Komunistické inter-

29 KRÁL, Václav (ed.): *Cesta k leninismu. Prameny k dějinám KSČ v letech 1921–1929*. Academia, Praha 1971, s. 383–384.

30 ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992)*, s. 415.

31 GUTTMANN, Josef: *Kdo jsou a co chtějí likvidátoři. Brožura informační a polemická*. Carl Hoym Nachf. – Louis Cahnbley, Hamburg – Berlin 1929, s. 22 a *Komunista*, 9. 5. 1929, roč. 1, č. 2, s. 7.

32 *Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*, s. 655–656.

33 REIMAN, Pavel: *Ve dvacátých letech*, s. 450.

34 Konec falešné hře na klamání dělníků. *Komunista*, 16. 5. 1929, roč. 1, č. 3, s. 4.

35 GUTTMANN, Josef: *Kdo jsou a co chtějí likvidátoři*, s. 65–67; KRÁL, Václav (ed.): *Cesta k leninismu*, s. 391.

zamlčena. Historii komunistické opozice lze naštěstí z velké části rekonstruovat z jejich dochovaných periodik.³⁶ V tomto textu cituji týdeníky *Komunista* (existoval v roce 1929), *Obrana svobody* (1929–1932) a *Unhošťské rozhledy* (1929–1932). Kromě nich byly s komunistickou opozicí spojeny i další listy, které v článku citovány nejsou – již zmíněný kladenský týdeník *Svoboda*, brněnský týdeník *Rovnost* (1929–1930), německý týdeník *Arbeiterpolitik* (1929–1930), následně místo něj vycházející list *Vorwärts* a možná i další periodika.

Od května do října 1929 byl důležitou hlásnou tribunou komunistické opozice týdeník *Komunista*. Brojil proti Gottwaldovu vedení KSČ a jeho ultralevému kurzu. Jednotlivá jeho čísla mimo jiné přibližovala, jak členové strany z různých regionů vystupují proti Polbyru. Informovala o organizační výstavbě komunistické opozice v jednotlivých oblastech, nejčastěji na Kladensku, v Pražském kraji, v Plzni, Pardubicích, Českých Budějovicích, Německém Brodě, na Prostějovsku, Ostravsku, ale i v německých oblastech republiky, na Slovensku a jinde. *Komunista* dokládá, jak se opozice organizačně formovala na místní, okresní i krajské úrovni. V druhém čísle listu z 9. května se objevil Jílkův příspěvek. Autor v něm vysvětloval, proč se nepodřídil Kominterně. Usnesení prezidia exekutivy Komunistické internacionály podle něj nebyla správná. Tvrdil, že leninismus nezná slepé disciplíny, není možné se jim automaticky podřizovat. Jílek upozorňoval na rozpor, kdy Kominternu plně schválila usnesení čtvrtého sjezdu

Antonín Zápotocký jako mladý poslanec KSČ
Foto: APS

KSČ a nyní jsou podle ní jeho závěry oportunistické. Vinu za chybné kroky Moskva svalovala na Jílkovo vedení.³⁷

V prvním čísle dalšího opozičního periodika, *Obrany svobody*, které vyšlo 23. května 1929, se objevil článek bývalého předsedy KSČ Aloise Muna. Psal v něm o likvidaci komunistické strany novým vedením. Tvrdil, že opozice se nestaví proti KSČ, ale chce ji zachránit.³⁸ V článku, který vyšel v *Komunistovi* 30. května 1929, Muna uvedl, že se u nás odráží krize budování socialismu v Rusku, neboť tam se také vyskytuje opozice proti vedení komunistické strany. V KSČ nastoupili do čela mladí lidé buržoazního původu a romantici. Muna apeloval na staré soudruhy, aby byli ak-

tivní, a příspěvek zakončil zvoláním: *Pryč s diktaturou studentů buržoazního původu!*³⁹

Komunistická opozice a její cíle

Komunista 6. června 1929 informoval, že ÚV KSČ, zvolené na „ilegálním sjezdu strany“, vyloučilo zakladatele KSČ – V. Bolena, Václava Housera, B. Jílka, A. Munu, A. Neuratha, Josefa Skaláka a Františka Toužila. Stalo se tak zřejmě na zasedání konaném 1. a 2. června.⁴⁰

Spolu s nimi tehdy KSČ opustilo velké množství osob. Někteří z těch, co odešli, zůstali indiferentní, jiní se uchýlili k sociální demokracii, mnozí ale působili v opozici strany, která se dále hlásila ke komunistickým ideálům. Spojili se v ní dřívější představitelé levice KSČ jako Jílek, Bolen, Neurath, Houser a Václav Šturm, vůbec první předseda KSČ, i bývalí představitelé pravice KSČ – Muna, Skalák, Hais, František Hovorka či Edmund Burian, kterého lze též řadit k levici KSČ. Dne 3. června 1929 si sedm komunistických poslanců ustavilo vlastní poslanecký klub. Jeho předsedou se stal Bolen a byl nazván Komunistická strana Československa (Leninovci).⁴¹ Vzhledem k vypsání nových voleb mandáty zmíněných zákonodárců brzy zanikly. Je zajímavé, že se komunistická opozice deklarativně přihlásila k Vladimíru I. Leninovi, jeho jménem se oháněla častěji. Ve srovnání s Gottwaldovým vedením měli dosavadní vůdci KSČ k Leninovi pravděpodobně blíže, přinejmenším proto, že se s ním mohli osobně setkávat. Munu například

36 Menší množství materiálů ke komunistické opozici, například volební letáky a dokumenty vzešlé z celostátních konferencí opozice, je uloženo také v *Národním archivu* (dále jen NA), f. KSČ – Ústřední výbor 1921–1945, k. 86.

37 JÍLEK, Bohumil: Proti slepému podrobování se! *Komunista*, 9. 5. 1929, roč. 1, č. 2, s. 2–3.

38 MUNA, A.: Proti proudu. *Obrana svobody*, 23. 5. 1929, roč. 1, č. 1, s. 1.

39 TÝŽ: Konec pasivnímu ustupování! *Komunista*, 30. 5. 1929, roč. 1, č. 5, s. 1.

40 Mechanické vyloučení zakladatelů strany má zakrýti bezmocnost Polbyra. *Komunista*, 6. 6. 1929, roč. 1, č. 6, s. 3 a ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992)*, s. 218.

41 Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, *Národní shromáždění republiky Československé 1925–1929, Poslanecká sněmovna, stenoprotokoly*, 201. schůze (6. června 1929) – viz <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/201schuz/s201001.htm> (citováno k 4. 12. 2019).

Lenin na více schůzkách osobně instruoval, jak v Československu po první světové válce dělat revoluci.⁴²

Komunistická opozice se oficiálně zformovala na celostátní konferenci pořádané 29. a 30. června 1929 v kladenském Dělnickém domě.⁴³ V Československu vzniklo jakési druhé komunistické hnutí, které se snažilo ovládnout to první. Konference opozice KSČ se účastnilo 108 delegátů s hlasem rozhodujícím a 54 s hlasem poradním. Jednání zahajoval Muna. Tvrdil, že přítomní byli disciplinovaní straníci, teď ale disciplínu prolamují, protože se děje zrada na dělnické třídě. Do předsednictva konference byli jednomyslně zvoleni Muna, Šturc, Neurath a kromě dalších též spisovatel Olbracht. Během prvního dne jednání přednesl Houser referát týkající se organizačních záležitostí a konferenci pozdravil reprezentant skupiny kolem časopisu *Rovnost* v Brně Václav Friedrich. O odborové otázce referoval Arno Hais a po něm vystoupilo mnoho dalších řečníků, například slovenští představitelé komunistické opozice Arpád Vojtech Felcán a Marek Čulen⁴⁴ nebo kladenský činitel Oldřich Formánek.

Druhý den konference zahájil opět Muna. Oldřich Eduard Berger na něm přednesl referát o politickém a akčním programu. V rozpravě se k programu vyjádřilo 12 řečníků, mezi nimiž se nacházeli i Burian a Bolen. Konference schválila složení nejvyšších orgánů komunistické opozice. Její vrcholní představitelé zasedli v tříčlenném říšském akčním výboru (slovo „říšský“ se v dobové mluvě běžně užívalo ve významu „celostátní“). V rámci uvedeného orgánu se utvořil desetičlenný užší

výbor, v němž působili Berger, Bolen, Houser, Jílek, Neurath, Muna, Skalák, Josef Hais, Václav Sucharda a Václav Sýkora. V čtyřčlenném sekretariátu se objevili Houser, Berger, Neurath a Bolen a kromě předchozích orgánů z konference vzešla ještě devítičlenná kontrolní komise, v jejímž čele stanul František Hovorka. Jednání druhého dne i celá konference byly zakončeny zpěvem Internacionály.

O programových prioritách, jež byly na konferenci formulovány, informovala kromě opozičního tisku také německy psaná publikace *Was will die Opposition in der K. P. Tsch.?* Představitelé komunistické opozice se v ní emotivně obraceli na uvědomělé dělníky, za něž dosud bojovali. Snažili se, aby rozuměli jejich nynějším krokům. Opozice se podle publikace stavěla proti kapitalismu, sociální demokracii, ale i Gottwaldo-

Alois Muna, předseda Československé komunistické strany v Rusku za první světové války a jeden z vůdců KSČ ve dvacátých letech, se stal nejvýznamnějším představitelem komunistické opozice Foto: APS

vu vedení KSČ, které mělo sektářské tendence. Vyslovovala se pro drobnou práci a odmítala fráze. Deklarovala věrnost KSČ, kterou její představitelé zakládali, hlásila se k SSSR a Kominterně. Usilovala o sjednocení opozičních komunistických elementů, ale zůstávala součástí KSČ. Publikace informovala také o personálním složení orgánů opozice zvolených na celostátní konferenci v Kladně.⁴⁵

Dne 21. července 1929 se konala ustavující schůze říšského akčního výboru komunistické opozice. Řídil ji Muna a Bolen na zasedání referoval o politické situaci a praktických úkolech opozice. Do diskuse se zapojil mimo jiné Jílek, který v té době působil jako úřadující výkonný sekretář jejího ústředí.⁴⁶ Postupně se objevovaly první náznaky, že opozice má blíže k sociálním demokratům a národním socialistům než ke Gottwaldově KSČ. Dne 7. září 1929 s nimi například zorganizovala společnou veřejnou schůzi na Kladně. Ta byla namířena proti agrárikům, mluvil na ní mimo jiné Bolen a akce se zúčastnilo asi 1500 osob.⁴⁷ Lze říci, že komunistická opozice se proti agrárikům vymezovala více než KSČ. Ta tehdy útočila hlavně na socialisty. Na šestém kongresu Kominterny byla přijata strategie „třída proti třídě“, která se opírala o koncepci „sociálfašismu“. Sociální demokraté podle ní byli levou rukou buržoazie a splývali s aparátem buržoazního státu. KSČ v duchu této koncepce

42 KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Libri, Praha 2000, s. 58.

43 Popisuje ji článek Průběh říšské konference. *Komunista*, 4. 7. 1929, roč. 1, č. 10, s. 3–5.

44 Jejich působení v té době si všimá heslo „Hlohovské memorandum“ v *Encyklopédia Slovenska, II. zväzok, E–J*. Veda, Bratislava 1978, s. 267.

45 *Was will die Opposition in der K. P. Tsch.? Politische Leitsätze und Aktionsprogramm, beschlossen auf der Reichskonferenz der Opposition in Kladno*. Aktionsausschuss der Opposition in der K. P. Tsch. – Alois Muna, Kladno 1929.

46 Schůze říšského akčního výboru opozice KSČ. *Komunista*, 25. 7. 1929, roč. 1, č. 13, s. 2.

47 Kladenské dělnictvo odpovídá agrárikům zбоhatlíkům. *Obrana svobody*, 12. 9. 1929, roč. 1, č. 17, s. 1.

dělala sektářskou politiku, sociální demokracie označovala za „sociálfašisty“ a považovala je za úhlavního nepřítele.⁴⁸ Komunistická opozice její přístup opakovaně kritizovala. Dne 15. září se ve velkém sále Dělnického domu v Aši konala konference opozice KSČ, na níž se sešli zástupci všech německých obvodů republiky. Účastnilo se jí 95 delegátů s rozhodujícím hlasem a Muna a Neurath na ní zastupovali vedení komunistické opozice. Hlavní referát přednesl Neurath.⁴⁹ Opozice měla internacionální charakter podobně jako KSČ, uvedená konference ovšem naznačuje, že se v ní Neurath a jeho němečtí stoupenci těšili určité autonomii.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny konaných 27. října 1929 získala KSČ 30 mandátů z celkových 300.⁵⁰ Oproti posledním volbám v roce 1925 ztratila 11 poslaneckých křesel.⁵¹ Někteří historici psali o relativním úspěchu KSČ, navzdory velké krizi v době pátého sjezdu dosáhla solidního výsledku.⁵² Je však třeba upozornit na to, že k tomu výrazně přispěl postup komunistické opozice, která ve volbách nekandidovala. *Komunista* z 2. října doporučoval, aby stoupenci opozice volili KSČ. Uvedl, že to není projev důvěry vedení KSČ, opozice ve volbách nekandiduje v zájmu jednoty třídního dělnického hnutí. Opoziční činitelé měli dle *Komunisty* dále usilovat o vnitrostranickou demokracii a nový sjezd KSČ.⁵³ Je otázka, jaké pohyby vedly komunistickou opozici k tomuto postupu, možná se snažila udělat dojem na Kominternu, aby jí vzala opět v úvahu. Pokud jednala nesobecky v zájmu komunistického hnutí, je poněkud úsměvné, že

Rudolf Slánský za první republiky

Foto: APS

právě tento krok umožnil pozdější přehlížení její existence. Výsledky parlamentních voleb vytvářejí dojem, jako by už neexistovala. Neodvislá komunistická strana Josefa Bubníka ustavená v roce 1925 byla mnohem slabší než komunistická opozice, kandidovala však do parlamentu, a z obecného povědomí tak díky tomu snadno nevymizela.

Komunistická opozice se ovšem účastnila některých obecních voleb. Její sílu můžeme částečně rekonstruovat právě z nich. Ukazují, že měla i své bašty. Už 6. října 1929 se konaly obecní volby v Lomnici nad Popelkou. Opozice tu získala 376 hlasů a čtyři mandáty v třicetičlenném zastupitelstvu, zatímco KSČ jen 224 hlasů a dva mandáty.⁵⁴ Čtyři týdny po par-

lamentních volbách se 24. listopadu 1929 konaly obecní volby ve Slaném. KSČ zde ve volbách do Poslanecké sněmovny obdržela 1039 hlasů. Nyní jí ovšem konkurovala komunistická opozice, která získala 482 hlasů a KSČ jen 621 hlasů. *Obrana svobody* upozorňovala, že k opozici přešla i část voličů sociálních demokratů a národních socialistů.⁵⁵ Výsledky zmíněných obecních voleb pochopitelně nesmíme přeceňovat, jednalo se o místa, kde měla opozice silné postavení, ovšem dokládají, že jistě podpoře se těšila. Z 30 poslaneckých křesel, která KSČ získala v roce 1929, by komunistické opozici při samostatné kandidatuře zřejmě připadlo 5–8 mandátů.

Je otázkou, kolik měla vlastně opozice organizovaných členů. V době pátého sjezdu klesl počet členů KSČ zhruba na 25 000.⁵⁶ Komunistická opozice ve srovnání s Gottwaldovou stranou nebyla úplně marginální, byť byla samozřejmě slabší. Musela mít tisíce členů, postupem času však oslabovala, zatímco KSČ s vytrvalou podporou Moskvy rostla.

Proti KSČ i prvorepublikové demokracii

Po skončení parlamentních voleb tisk komunistické opozice dále kritizoval vedení KSČ i sociální demokracii. *Obrana svobody* například referovala o třetím řádném sjezdu Mezinárodního všeodborového svazu, který se konal 22. prosince 1929 v Lidovém domě v pražské Michli. Zmíněná organizace byla s komunistickou opozicí úzce propojena. Mezi delegáty sjezdu se prý nacházeli i stoupenci

48 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 96–97.

49 Opoziční říšská konference německých obvodů. *Komunista*, 19. 9. 1929, roč. 1, č. 22, s. 1.

50 *Volby do Poslanecké sněmovny v říjnu 1929*. Státní úřad statistický, Praha 1930, s. 9.

51 ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992)*, s. 415.

52 Například Pavel Marek v MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany, I. díl*, s. 732.

53 Pracující třídě Československa! Všem příslušníkům KSČ! *Komunista*, 2. 10. 1929, roč. 1, č. 24, s. 1–2.

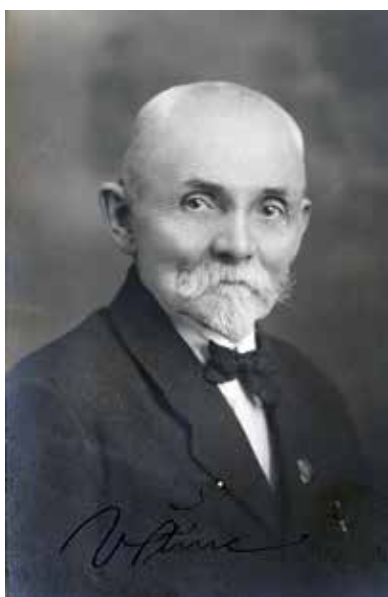
54 První naše volební vítězství v Lomnici n. P. Opozice KSČ. 4 mandáty, Polbyro 2 mandáty. *Komunista*, 10. 10. 1929, roč. 1, č. 25, s. 1.

55 Dva volební výsledky. *Obrana svobody*, 28. 11. 1929, roč. 1, č. 28, s. 3.

56 ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992)*, s. 581.

Polbyra, svaz ale vystupoval jednotně. Vytrvale se hlásil k revolučním zásadám Rudé odborové internacionály. Za spojenou komunistickou opozici promluvil na shromáždění Muna a sjezd podle *Obrany svobody* zvláště bouřlivě přivítal hlavního představitele odborů Josefa Haise.⁵⁷

Jednotlivé názorové skupiny, které se v opozici KSČ sdružily, aby svrhly Gottwaldovo vedení zvolené na pátém sjezdu, se postupem času od sebe začaly vzdalovat, byly nepochybně příliš rozdílné. V *Obraně svobody* už se na začátku roku 1930 psalo proti Jílkovi a Toužilovi. Jako členové Stálého výboru rozpuštěného parlamentu dostávali po volbách plat, dokud se neustavil nový Stálý výbor. Zavázali se, že budou odvádět příspěvek do pokladny komunistické opozice, jako se předtím odváděl KSČ, od října 1929 si ale peníze údajně nechávali pro sebe. Nyní se podle listu obrátili na některé z činitelů a organizací komunistické opozice a svůj krok chtěli zdůvodnit ideově. *Obrana svobody* uvedla, že opozice odmítá staré frakční hašteření a chce být jednotná. Letáková akce jmenovaných prý nemá žádný význam, a proto se k ní nebude dále vyjadřovat.⁵⁸ Letákovou akcí Jílka a Toužila zřejmě myslela prohlášení, které tito politici podepsali společně s Ivanem Olbrachtem a dalšími osobnostmi. Stavělo se proti kapitalismu, vedení KSČ, ale i vedení její opozice, které prý na konci roku 1929 přecházelo na sociálnědemokratické pozice.⁵⁹ Jílek po vydání prohlášení přestal působit v komunistické opozici. Zmíněné události lze považovat za jeho poslední frakční vystoupení v komunistickém hnutí.

Václav Šturc, první předseda KSČ a kandidát strany na prezidenta v roce 1927, působil v komunistické opozici až do jejího zániku

Foto: APS

Nabízí se otázka, co za počínáním Jílka a jeho souputníků stálo. Zdá se, že se jeho skupina střetla s frakcí Muna, která měla v opozici silnější postavení, a následně ji opustila. Jílek se poté zřejmě vrátil ke svému původnímu povolání, pracoval jako kovodělník a také byl nezaměstnaný. V období komunistického režimu se tvrdilo, že politici, kteří v roce 1929 odešli z KSČ, začali záhy působit v „buržoazních“ stranách. Ve skutečnosti je nečekalo žádné útočiště, kam by se mohli uchýlit. Byli nejspíš rádi, když se nemuseli vracet k původní dělnické profesi, a zažívali výrazný sestup na společenském žebříčku.

Po roce 1929 se mnozí komunističtí vůdci dostali do tíživé situace, když se s KSČ rozkmoťili, ovšem nepřátelsky se k nim chovaly i prvorepublikové státní orgány. V případě Jílka

o tom svědčí dokumenty pražského policejního ředitelství. Byl odsuzován za rozvracení republiky, kterého se dopouštěl jako představitel KSČ. Měl si odsedět tresty v délce mnoha měsíců vězení. Jílek se nástupu do vězení zoufale bránil, tvrdil například, že má zdravotní problémy. Státní orgány k němu byly shovívavější až v roce 1931, kdy mu byly ochotny doporučit milost. Později Jílek působil v agrárním hnutí, ale neměl v něm velký vliv. Po komunistickém převratu v roce 1948 odešel do exilu a zemřel v New Yorku.⁶⁰ Bolen ztratil v komunistické opozici významné postavení zhruba ve stejné době jako Jílek. Od roku 1933 byl redaktorem hospodářské rubriky národněsocialistického listu *A-Zet*. U národních socialistů pak působil dále a v květnu 1946 byl zvolen poslancem.⁶¹

Po odchodu zmíněných osob získalo v komunistické opozici jednoznačnou převahu dřívější pravé křídlo KSČ. Nejvýraznějším představitelem hnutí byl Muna. Dne 13. července 1930 se konala v Lidovém domě v Michli druhá celostátní konference komunistické opozice. Účastnilo se jí 63 delegátů, přítomní se nadále hlásili k Leninovi a jednání zahajoval Muna. Aktivně na konferenci vystupovali Berger, Burian či Neurath. Komunistickou opozici z Německa na shromáždění reprezentoval Heinrich Brandler. Opoziční komunistické hnutí už zřejmě ztrácelo své pozice, před konferencí ho opustila brněn-

57 III. řádný sjezd Mezinárodního všeodborového svazu. *Obrana svobody*, 26. 12. 1929, roč. 1, č. 32, s. 1.

58 K letákové akci Jílek-Toužilově. *Obrana svobody*, 23. 1. 1930, roč. 2, č. 4, s. 2.

59 NA, f. KSČ - Ústřední výbor 1921-1945, k. 86, Dopis všem členům a stoupencům KSČ a opozice v KSČ!

60 K Jílkově tíživé situaci a dalším životním osudům viz NA, f. Policejní ředitelství Praha II - všeobecná spisovna - 1941-1950, k. 4560, sign. J 1472/2 a PEJSKAR, Jožka: *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1981*, sv. 1. Konfrontace, Curych 1982, s. 93. O Jílkově rychlém přechodu k „buržoazii“ se píše například v jeho hesle v KRECHLER, Vladimír a kol.: *Příruční slovník k dějinám KSČ*, sv. 1. Nakladatelství politické literatury, Praha 1964.

61 *Archiv Poslanecké sněmovny*, f. Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv. č. 181, sl. Bolen Václav.

ská skupina kolem časopisu *Rovnost*, která se přidala k sociální demokracii. Působil v ní například Bohuslav Ečer a na konferenci byla brněnská skupina trpce kritizována.⁶²

Jak dokládá další z listů komunistické opozice, *Unhošťské rozhledy*, opozice vystupovala proti KSČ a sociální demokracii bez přestání i v roce 1931. Kladně v té době zmíněný list referoval o SSSR, nicméně kriticky hodnotil Josifa V. Stalina. Snažil se upozornit čtenáře, že opozice má spojence v zahraničí. Ve vydání *Unhošťských rozhledů* z 2. ledna 1931 se psalo o tom, že ve dnech 16.–18. prosince 1930 v Berlíně zasedala mezinárodní konference komunistické opozice a stavěla se proti zhoubnému ultralevému kurzu Kominterny. Na konferenci bylo vytvořeno Mezinárodní sdružení komunistické opozice a přítomní zvolili mezinárodní byro, nejednalo se prý ale o novou internacionálu. Cílem opozičních činitelů bylo ozdravení Kominterny. Konference se účastnili zástupci opozice z USA, Německa, Elsasska, Francie, Československa, Švédska a Švýcarska.⁶³

Dne 27. září 1931 se konaly obecní volby v řadě československých obcí včetně těch větších. V Praze opozice propadla – hlasovalo pro ni jen 1174 voličů, zatímco KSČ získala 58 711 hlasů. V řadě obcí vůbec nekandidovala, ale vyskytla se i místa, kde dosáhla lepších výsledků. V Bratislavě obdržela opozice skoro 5 % hlasů a v Unhošti a v Záluží u Mostu byla nejsilnější ze všech kandidujících for-

mací.⁶⁴ *Unhošťské rozhledy* 16. října informovaly o schůzi užšího říšského akčního výboru komunistické opozice. Předsedal jí Muna a referát na ní přednesl Berger. Do následné diskuse se zapojili Hovorka, Skalák a jiní. Komunistická opozice po volbách mimo jiné poukazovala na úspěch pravice – populistické Národní ligy v Praze a tvrdila, že na svou stranu získala mnoho stoupců KSČ.⁶⁵ V *Unhošťských rozhledech* z 11. prosince 1931 měl Muna článek, v němž varoval před Hitlerem v Německu. Cítil, že míří k moci, a považoval za nesprávné, že němečtí komunisté a sociální demokraté proti němu nepostupují společně.⁶⁶ KSČ a Kominternu, bojující tehdy hlavně proti demokratickému socialismu, jeho postoj nesdílely, jednalo se ovšem o zásadní taktickou chybu.

Zánik komunistické opozice

Konec komunistické opozice předznamenaly události související s obecními volbami v Kladně. Konaly se 20. března 1932 a doprovázela je vyostřená volební kampaň.⁶⁷ *Obrana svobody* informovala, že Muna byl v její redakci 29. února 1932 zatčen kladenskou pátračkou. Četnictvo hledalo zbraně a dělalo prohlídky hlavně u příslušníků komunistické opozice. Opíralo se prý o udání nejmenovaného bývalého člena Polbyra. *Obrana svobody* kritizovala Rudolfa Slánského, který na Kladensku působil, a tvrdila, že před volbami státní aparát cíleně poškozují komunistickou

opozici, zatímco Polbyro nechává na pokoji. Má prý na paměti, že opozice je pro něj hrozbou, zatímco příslušníci Polbyra se někdy nacházejí přímo v jeho službách.⁶⁸ Citovaná tvrzení je nutné brát s určitou rezervou, byla součástí předvolební agitace. Na druhé straně si nesmíme myslet, že prvorepublikové státní orgány měly automaticky blíže ke komunistické opozici než ke KSČ, jistě si udržovaly odstup od obou hnutí.

V dalším čísle *Obrany svobody* se psalo, že Muna byl 4. března 1932 propuštěn. Ukázalo se, že zatčení je neodůvodněné.⁶⁹ *Obrana svobody* před volbami dále vystupovala proti Polbyru a agitovala za Františka Pavla, který vedl kandidátku komunistické opozice na Kladně. Opozice nakonec získala tři mandáty v 42členném zastupitelstvu proti devíti mandátům KSČ a mezi stranami skončila na šestém místě, což byl zjevný neúspěch. Po volbách došlo k velkému zápasu o to, kdo obsadí post starosty. Na prvním místě skončila sociální demokracie, KSČ ale kategoricky odmítala postupovat se „sociálfašisty“ a volit jejího kandidáta na starostu Karla Kindla. Komunistická opozice volbu sociálního demokrata považovala stejně jako národní socialisté za přirozenou. Dohromady měli sociální demokraté, národní socialisté a komunistická opozice 16 zastupitelů, občanské strany se ovšem všechny spojily, disponovaly 17 mandáty⁷⁰ a na starostu kandidovaly národního demokrata Adolfa Harsu. KSČ dogmaticky trvala na svém stanovis-

62 Pod prapory leninismu kupředu! *Obrana svobody*, 17. 7. 1930, roč. 2, č. 29, s. 1.

63 Mezinárodní konference komun. oposice. *Unhošťské rozhledy*, 2. 1. 1931, roč. 3, č. 1, s. 1. Pravicové opozici vůči Kominterně, která existovala ve více státech a k níž se řadila i komunistická opozice v Československu, se věnuje monografie ALEXANDER, Robert Jackson: *The Right Opposition. The Lovestonites and the International Communist Opposition of the 1930s*. Greenwood Press, Westport 1981.

64 Volební výsledky. *Unhošťské rozhledy*, 2. 10. 1931, roč. 3, č. 40, s. 1–2.

65 Obecní volby a náš další postup. *Unhošťské rozhledy*, 16. 10. 1931, roč. 3, č. 42, s. 1–2.

66 MUNA, A.: Hitlerova cesta k moci. *Unhošťské rozhledy*, 11. 12. 1931, roč. 3, č. 50, s. 1.

67 Obecní volby. *Lidové noviny*, 21. 3. 1932, roč. 40, č. 147, s. 2.

68 Soudr. Alois Muna zatčen. *Obrana svobody*, 3. 3. 1932, roč. 4, č. 10, s. 1.

69 K hledání zbraní na Kladensku a zatčení Muna. *Obrana svobody*, 10. 3. 1932, roč. 4, č. 11, s. 2.

70 Volební výsledky jsou převzaty z článků K obecním volbám v Kladně. *Obrana svobody*, 24. 3. 1932, roč. 4, č. 13, s. 1 a Obecní volby. *Lidové noviny*, 21. 3. 1932, roč. 40, č. 147, s. 2.

ku, což znamenalo, že se starostou známé rudé bašty reálně mohl stát kandidát nejpočetnější skupiny v zastupitelstvu, tedy národní demokrat. Komunistická opozice v této situaci KSČ ostře kritizovala. Gottwaldova strana změnila postoj až těsně před volbou a starostou byl zvolen Kindl.⁷¹ Komunistická opozice se po těchto událostech nepochybně sblížila se socialisty.

Na podzim 1932 se opozice KSČ na třetí celostátní konferenci rozhodla sloučit se sociální demokracií, přestože mezi nimi stále panovaly velké názorové rozdíly. *Obrana svobody* informovala, že říšský akční výbor komunistické opozice jednal krátce předtím o těžké situaci dělnické třídy a vnímal přítomnost fašistického nebezpečí. Po čtyři roky se prý opozice snažila paralyzovat zhoubnou politiku KSČ. Usilovala o sjednocení dělnictva, a říšský akční výbor proto zahájil jednání se sociální demokracií, velkou dělnickou stranou, programově a historicky opozici nejbližší. Podle komunistické opozice dělala chyby, ale nebylo jí možné upřít věcnou a kladnou práci pro dělnictvo, zůstávala vlastně jediným nástrojem proletariátu v protikapitalistickém obranném boji.⁷² O třetí celostátní konferenci komunistické opozice, která se konala 16. října 1932, referovalo číslo *Obrany svobody*, které

bylo také její poslední. Konference se uskutečnila v Praze ve velkém sále Odborového domu Na Perštýně. Jednání zahájil jménem říšského akčního výboru Muna, konference se účastnil Antonín Hampl a další sociálnědemokratičtí politici. Pro sloučení se vyslovili Hais a Berger a přál si ho i Štunc. Nakonec ho schválilo všech 76 delegátů, kteří se konferenci účastnili.⁷³

Ústřední tiskový orgán sociální demokracie *Právo lidu* sloučení s komunistickou opozicí věnoval několik článků, přikládal mu nemalý význam. V největším příspěvku kritizoval KSČ a tvrdil, že dělnictvo má v panující těžké situaci postupovat jednotně.⁷⁴ Tisk KSČ sloučení celkem přehlížel, pražský *Rudý večerník* 17. října 1932 přinesl článek, v němž byla komunistická opozice označována za marginální skupinu. Čelní sociální demokraté Hampl a šéfredaktor *Práva lidu* Josef Stivín prý vítali několik zkrachovalců, kteří se do sociální demokracie vraceli smutně. Návrat likvidátorů ovšem musel býti oslaven.⁷⁵

Předchozí řádky stručně nastínily utváření, vývoj a zánik komunistické opozice v letech 1929–1932. Nebude od věci, pokud se na ni zaměří další historici, shromážděné údaje o ní lze určitě ještě doplnit a zpřesnit. Ne všichni její činitelé v roce 1932 opustili komunistický tábor, její nej-

významnější německý představitel Neurath mu zůstal věrný. Nadále vystupoval proti Kominterně, nicméně místo pravé opozice se přiklonil k levé opozici komunistického hnutí.⁷⁶ Mnozí komunističtí vůdci, kteří přešli do sociální demokracie, už do politického dění výrazněji nezasáhli, sociální demokraté jim to zřejmě neumožnili. Muna, který stál v roce 1920 u rozbití sociální demokracie, k ní asi přecházel s těžkým srdcem. Dožíval v ústraní v Kladně a zemřel v roce 1943.⁷⁷ Několik členů komunistické opozice v barvách sociální demokracie později dosáhlo určitých úspěchů, například František Pavel se stal ještě před Mnichovem starostou Kladna.⁷⁸

Za pozornost stojí, že za třetí republiky, kdy KSČ získala ohromnou podporu obyvatel ve volbách, proti ní nemalá část jejich původních vůdců aktivně vystupovala. Bolen se například veřejně ohrazoval proti teroru KSČ a jako národněsocialistický poslanec hájil svobodu a demokracii.⁷⁹ Hlas bývalých komunistických vůdců ovšem nebyl slyšen. Nastupující generace musela získat vlastní negativní zkušenost s komunismem, aby se od něj nakonec odvrátila. Získala ji mnohdy za vysokou cenu – v politických procesech v padesátých letech nebo při okupaci Československa v srpnu 1968.

71 Okolnosti volby nového starosty popisuje článek Kladenská radnice zůstala socialistická. *Obrana svobody*, 14. 4. 1932, roč. 4, č. 16, s. 3.

72 Všem organisacím a členům komunistické opozice, stoupencům a čtenářům našeho tisku! *Obrana svobody*, 13. 10. 1932, roč. 4, č. 42, s. 1–2.

73 *Obrana svobody*, 20. 10. 1932, roč. 4, č. 43, s. 1–2.

74 Sociální demokracie jednotnou frontou! Komunistická opozice vstupuje do českosl. sociální demokracie! *Právo lidu*, 18. 10. 1932, roč. 41, č. 246, s. 1 a 3.

75 Pan Stivín oslavuje sloučení se státní společností. *Rudý večerník*, 17. 10. 1932, roč. 5, č. 243, s. 2.

76 ALEXANDER, Robert Jackson: *International Trotskyism. 1929–1985. A Documented Analysis of the Movement*. Duke University Press, Durham – London 1991, s. 232.

77 Více informací k poslednímu období Munova života se nachází v *Archiv Kanceláře prezidenta republiky*, f. Národní soud 1939–1942, k. 49, sign. NS 86/40.

78 Viz jeho heslo v TOMESŠ, Josef: *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2005. Biografický slovník*. Česká strana sociálně demokratická, Praha 2005.

79 Záznamy ze schůzí, kde Bolen promlouval, viz *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-19.